

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

David Mráček

Vliv reforem Kjóhó (1716–1745) na intelektuální vývoj tokugawské společnosti

Impact of Kyōhō reforms (1716–1745) on the intellectual development of Tokugawa society

V Praze 2016

Vedoucí práce: doc. Ing. Jan Sýkora, M.A., Ph.D.

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval doc. Ing. Janu Sýkorovi, M.A., Ph.D. za trpělivé vedení práce a za podnětné připomínky.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny dostupné prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či stejného titulu.

V Praze dne: podpis:

Abstract

Tato práce pojednává o reformách Kjóhó a jejich vlivu na intelektuální život tokugawské společnosti. Práce má za cíl zasadit reformy Kjóhó do historických souvislostí, následně je analyzovat po stránce politické, ekonomické a intelektuální a posléze popsat změnu v intelektuálním vývoji v Japonsku v první polovině 18. století. Především se zaměřuje na Ogiú Soraie, intelektuály z řad nesamurajské vrstvy působící v období Kjóhó a akademie, které v tomto období vznikly.

Abstract

This work deals with Kyōhō reforms and their impact on intellectual life of Tokugawa society. The aim of this work is to put Kyōhō reforms in historical context, analyze the reforms from political, economical and intellectual point of view and then describe how the reforms influenced intellectual life in Japan during the first half of 18th century. This work is focused on the Ogyū Sorai, intellectuals from non-samurai class who, worked during Kyōhō era and on academies that arose during that era.

Klíčová slova

reformy Kjóhó

tokugawská společnost

intelektuální dějiny

Key words

Kyōhō reforms

Tokugawa society

intellectual history

Osnova

1. Úvod	6
2. Historický kontext reforem	8
2.1 Šógunát Tokugawa	8
2.1.1 Struktura šógunátu	8
2.1.2 Společenská struktura	10
2.2 Myšlení v 17. století	11
2.2.1 Přijetí neokonfucianismu	11
2.2.2 Jómeigaku	14
2.2.3 Kogaku	15
2.3 Přelom 17. a 18. století	17
3. Reformy Kjóhó	19
3.1 Politická rovina	19
3.1.1 Upevnění moci šóguna	19
3.1.2 Reforma administrativy a soudů	21
3.1.3 Situace ve městě a na venkově	22
3.2 Ekonomická rovina	23
3.2.1 Příjmy šógunátu	23
3.2.2 Měnová reforma	25
3.3 Intelektuální rovina	26
4. Rozšíření diskurzu v první polovině 18. století	28
4.1 Ogjú Sorai	29
4.2 Kaibara Ekken	31
4.3 Nišikawa Džoken	32
4.4 Učení myslí	33
4.5 Akademie Gansuidó	34
4.6 Akademie Kaitokudó	35
5. Závěr	37
6. Bibliografie	39

1. Úvod

Chceme-li zkoumat intelektuální prostředí v jakékoliv době a na kterémkoliv území, musíme se zamyslet nad jednotlivými prvky, které intelektuální život ovlivňují. Jedním z nich je doba, kdy jednotlivé osobnosti a myslitelé působí. Intelektuální život není statický, ale dynamicky reaguje na dobu, ve které probíhá a zároveň vychází z tradic a myšlení, které mu zanechaly generace před ním.

Období reforem Kjóhó (1716–1745) bylo období, které přišlo po více než sto letech od doby, kdy na japonských ostrovech započala vojenská vláda (*bakufu* 幕府) rodu Tokugawa. Vláda tohoto rodu začala počátkem 17. století, kdy Tokugawa Iejasu (1543–1616) dokončil proces zvaný „sjednocení Japonska“, na jehož konci byla země sjednocena pod šógunátní vládou Tokugawů. Proces sjednocení byl započat Odou Nobunagou (1534–1582), který však byl při své vojenské kampani zrazen a v obklíčení nepřátel spáchal sebevraždu. Na Nobunagovy snahy navázal jeho generál Tojotomi Hidejoši (1536–1598), který zrádce porazil a posléze zemi do roku 1590 vojensky sjednotil. Sám však v roce 1598 umírá a jeho následníkem se stává jeho syn Hidejori (1593–1615), jemuž měla být pro jeho nízký věk ve vládnutí nápomocna rada pěti starších (*gotairó* 五大老), jejímiž členy byla tehdejší nejmocnější knížata¹ a kterou Hidejoši před svojí smrtí založil, aby uchoval moc v rukou svého následníka. Iejasu se však nespokojil s tím, že by měl připravovat Hidejoriho pro vládnutí, a poté co v roce 1600 v bitvě u Sekigahary svoje protivníky vojensky porazil, stal se nejmocnějším z knížat. Svoji moc následně posílil v roce 1603, kdy dědičně přijal titulu šóguna a šógunové z rodu Tokugawů pak vládli zemi po více než 250 let až do restaurace císařské moci Meidži v roce 1869, kdy byla moc oficiálně navrácena do rukou japonského císaře.

Konečné Iejasuovo vítězství je dalším prvkem, který ovlivňuje intelektuální život ve společnosti, a to aktuální situace, ve které se daná země nachází, zdali v zemi převládá mír, či je daná země v konfliktu se zemí cizí nebo se sama utápí v občanské válce. Nemusí však jít jen o konflikty vojenské, ale i o konflikty sociální a další. Intelektuální život bude jiný v zemi, kde je mír, klid a nejsou zde výrazné sociální problémy, a jiný v zemi, která je zmítaná vojenskými konflikty či rozbroji mezi jednotlivými vrstvami společnosti. Sjednocení pod vládu Tokugawů tak přineslo ukončení konfliktů vojenských a v zemi po více než 150 letech

¹ Byli to Tokugawa Iejasu, Uesugi Kagekacu (1555–1623), Móri Terumoto (1553–1625), Maeda Tošiie (1538–1599) a Ukita Hideie (1573–1655).

bojů zavládl mír², který napomohl k rozvoji vzdělanosti a myšlení.

V situaci, kdy v zemi nastal mír, však museli do té doby bojující samurajové ospravedlnit svoji privilegovanou pozici vládců země. Oporou se jim v tomto stal neokonfucianismus, přesněji řečeno jeho pojaponštěná verze, která je prolnutím neokonfucianismu s domácí japonskou tradicí. Prolnutí těchto směrů pak významně ovlivnilo intelektuální život tokugawského Japonska, ale samotný neokonfucianismus se nikdy nestal oficiální vládní ideologií a jeho myšlenky se do vládních rozhodnutí dostávaly hlavně skrze intelektuály, kteří sloužili jako poradci šógunátu.

Postavení samurajů v roli vůdců země se odrazilo v rozdělení obyvatelstva do čtyř vrstev. Nejvýše stáli právě vládnoucí samurajové, za nimiž následovali rolníci a na opačném pólu stáli řemeslníci a obchodníci. Zcela mimo toto dělení stál císařský dvůr a opovrhované skupiny *hinin* (非人) a *eta* (穢多). To, v jaké vrstvě se jednotliví myslitelé nacházeli, se pak odráželo v jejich myšlení.

V prvním století vládnutí šógunů z rodu Tokugawa však došlo k prudkému hospodářskému rozvoji, vytvoření národního trhu, rozvoji peněžní ekonomiky a komunikací. To mělo zásadní vliv na jednotlivé vrstvy obyvatelstva. Na jednu stranu chudla vrstva samurajů v čele s rodem Tokugawa, která nedokázala těžit z rozvíjejícího se obchodu, a na druhou stranu bohatly vrstvy obchodníků a řemeslníků. Nejvyšší společenská vrstva tak i přes hospodářský rozvoj chudla a ta teoreticky nejnižší bohatla. Tento rozpor se pak odrážel v tématech intelektuálů ze všech vrstev obyvatelstva.

Reformy Kjóhó, o kterých pojednává tato práce, jsou jednou z takových reakcí na problémy, které přineslo první století vládnutí rodu Tokugawa. V následující práci bych chtěl nejdříve uvést historický kontext těchto reform, následně je popsat z pohledu politického, ekonomického a intelektuálního. Hlavním cílem této práce je pak zaměřit se na to, jak tyto reformy ovlivnily intelektuální život Japonska, a proto bych se chtěl věnovat školám a směrům, které vznikly v tomto období, ať už to bylo s přispěním tokugawské vlády, nebo samovolně. Dále bych se chtěl věnovat myšlenkám, které do intelektuálního diskurzu tyto školy a směry přinesly v první polovině 18. století. Konkrétně se v práci zaměřím na Ogjú Soraie (1666–1728), který působil jako poradce šóguna Jošimuneho a některé z jeho myšlenek se pak odrazily v reformách, a také na další intelektuály a školy působící v dobách reformy Kjóhó.

² Poslední větší vojenské konflikty byly dobytí hradu v Ósace v roce 1615, kde se zdržovaly poslední zbytky sil podporující Hidejošioho syna Hidejoriho, a Šimabarské povstání v letech 1637-38, kdy bylo několik desítek tisíc rolníků a *róninů* nespokojených s tokugawskou vládou rozdrčeno vládními silami.

2. Historický kontext reform

2.1 Šógunát Tokugawa

2.1.1 Struktura šógunátu

Konečné vítězství Tokugawy Iejasua u Sekigahary a následné založení tokugawského šógunátu přineslo japonským ostrovům mír po téměř 150 letech období válčících států (*sengoku džidai* 戦国時代). Se započatím vlády Tokugawů začal politický systém *bakuhantaisei* (幕藩体制), který kombinoval ústřední šógunátní vládu *bakufu* a jednotlivá knížectví (*han* 藩). Toto sjednocení pod tokugawskou nadvládou s sebou přineslo mír a řád, které působily jako jedno z ideologických ospravedlnění vlády samurajů.

Země pod vládou Tokugawů byla rozdělena na území patřící rodu Tokugawa (*tenrjó* 天領) a na území patřící jednotlivým knížatům, která měla při jeho spravování relativní autonomii. Ačkoliv tato území měla knížata udělena dědičně, každý nástupce musel být potvrzen šógunem, stejně jako každý nový šógun byl oficiálně potvrzován císařem a knížatům hrozilo to, že při špatné správě území jim bude území zkráceno nebo zkonfiskováno. Navíc tokugawavská vláda knížata často z jednotlivých území přesouvala na území jiná. Důvod k tomu byl ten, že vláda chtěla ekonomicky a politicky snížit sílu možné opozice, protože přesunutí z jednoho území na druhé stálo nemalé prostředky, a dále tím knížata přišla o vazby, které si na předchozím území vytvořila.

Jednotlivá knížata byla rozdělena do 3 skupin. Knížata *šinpan* (親藩), odvozovala svůj původ od mladších Iejasuových synů, a v jejich rámci měly zvláštní postavení tři rody *gosanke*³ (御三家), z nichž se vybíral nástupce šóguna v případě, kdy v hlavní linii vhodný nástupce nebyl. Po *šinpan* následovala knížata *fudai* (譜代), která patřila k Iejasuovým vazalům ještě před bitvou u Sakigahary a která se mohla dostat k postu v šógunátní vládě. Posledními v řadě byla knížata *tozama* (外様), která přislíbila věrnost Tokugawům až po bitvě u Sekigahary a která možnost podílet se na šógunátní vládě neměla. K tomu byla kolem jejich území strategicky rozmístěna knížata *fudai*, aby neunikla pozornosti případná protišógunátní aktivita.

Knížata neodváděla šógunátní vládě žádné pravidelné daně a tokugawská vláda svoje výdaje hradila výhradně z vlastních příjmů Tokugawů. Daně, ze kterých vláda svoje výdaje

³ Byly to rody z knížectví Owari, Kii, Mito

hradila, byly téměř výlučně naturální a výnos tokugawských území byl od 4 do 4,5mil koku⁴. Nicméně oproti knížatům, jejichž příjem byl téměř celý tvořen naturální daní především z úrody rýže, měla *bakufu* další příjmy ze zlatých a stříbrných dolů, příjmy z daní a poplatků vybíraných v Ósace, Kjótu a Edu a zisky z licencovaného zahraničního obchodu. Kromě toho si *bakufu* zlepšovala svůj příjem nepravidelnými příspěvky od jednotlivých knížat, vynucenými půjčkami od obchodníků a opakovanými ražbami, při nichž vláda snižovala obsah drahého kovu v mincích.

Přestože tedy knížata nebyla přímo zdaňována, vláda jejich finanční situaci ovlivňovala dvojím způsobem, a to již výše zmíněným přesouváním a dále systémem střídavé služby (*sankin kótai* 参勤交代), dle kterého musela strávit knížata každý druhý rok v Edu ve službě pro šógunátní vládu. Navíc v době, kdy se vrátila na svá území, musela nechat v Edu nejbližší příbuzné. Tento systém knížata a jejich vazaly finančně vyčerpával nejen cestováním ze své provincie do Eda a zpět, ale i nutností postavit a vydržovat si rezidenci v Edu. Nicméně i díky tomu hlavní město zažívalo v průběhu 17. století rozkvět, protože se v něm mísili lidé a kultura ze všech koutů Japonska, a pro mnohé samuraje se pak Edo stalo lákavým cílem, kde se mohli setkat s kulturou z oblastí, do nichž jinak neměli přístup, setkat se s učenci z celých japonských ostrovů nebo se poměřit se samuraji z jiných provincií.

Tento systém střídavé služby byl pevně ustanoven pro všechna knížata v roce 1635 v Zákoníku vojenské šlechty (*Buke šohatto* 武家諸法度) třetím šógunem Iemiciuem (1604–1651, vládl 1623–1651) a zůstal v platnosti téměř po celé období Edo. I přesto, že tento systém značně vyčerpával knížata a v jejich rozpočtu zaujímal 40-70 %, mělo jeho zavedení na tehdejší Japonsko několik pozitivních dopadů. Za prvé si tento systém vyžadoval přesuny velkého množství osob do a z Eda, což vedlo k tomu, že došlo k rozvoji komunikací, a to především okolo cest, po kterých cestovala knížata do Eda. Za druhé tyto přesuny lidí vedly k tomu, že došlo k rychlému šíření myšlenek, znalostí a technologií. V neposlední řadě tento systém napomohl k rozvoji zbožně peněžních vztahů, protože jednotlivá knížata vybírala daně převážně v rýži, ale pro život v Edu potřebovala finanční hotovost. V Ósace, která se stala místem pro obchodování s rýží, si následně knížata zbudovala sklady a pověřila obchodníky, ať pro ně provádí obchodní operace.

Rozpočty jednotlivých knížectví však trpěly neustálými schodky, přičemž knížata nejvíce finančně vyčerpával právě systém střídavé služby. Příjem knížectví, který byl tvořený

⁴ Systém pro výběr daní, který byl použit za tokugawského šógunátu, se nazýval *kokudaka* (石高). V tomto systému byla určena roční daň *taka* (高) odváděná v množství rýže koku (石), kterou tvořila výnos z rýžových a suchých polí a stavebních parcel.

systematickým zdaněním rolníků odvádějícím na daních od 40 % do 60 % výnosu, výdaje nepokryl a nezdanění obchodníci žádný pravidelný příjem do rozpočtu nepřinášeli. To vedlo k tomu, že si knížata začala na pokrytí svých příjmů od obchodníků půjčovat. „Toto půjčování započalo poměrně brzo, obzvláště v případě knížectví Sendai, Čóšú, Sacuma, Saga a Tosa, která se podílela na projektech výstavby hradů pro *bakufu* na počátku 17. století. Ke konci 17. století však byla všechna knížectví zadlužena.“ (Hall 1997: str. 223)

V neposlední řadě měla na tehdejší Japonsko velký vliv politika izolace, kdy vláda vydala zákaz vycestovat ze země a cizí obchodníky a misionáře vykázala. Styky pak udržovala jen s Nizozemci, kteří mohli provozovat obchodní stanici na malém ostrůvku Dedžima v Nagasaki. Kromě toho byly udržovány obchodní styky s Čínou a oficiální styky s Koreou. Zahraniční obchod, který by byl mohl obohatit rozpočet jednotlivých knížectví, byl tedy omezen na minimum a navíc byl pod kontrolou šógunátní vlády. Možný zahraniční vliv na Japonsko byl tak omezen a křesťanství, které ovlivňovalo myšlení po celém světě, bylo postupně vytlačeno protikřesťanskou politikou *bakufu*.

2.1.2 Společenská struktura

Potřeba vytvoření společenského řádu v zemi, ve které nastal po dlouhém období válek mír, vedla k rozšíření konfucianismu a rozdělení společnosti do čtyř tříd (*šinókovášó* 士農工商), a to na samuraje (*ši* 士), kteří zemi spravovali, rolníky (*nó* 農), řemeslníky (*kó* 工) a obchodníky (*šó* 商), to vše dle užitečnosti, jakou měl mít daný člověk pro společnost.

Nejvýše stála vrstva samurajů v čele s šógunem, po kterém následovali samurajové od nejvěrnějších knížat až po obyčejné samuraje. Samurajové, kteří dostávali pevně stanovený příjem, se nesměli účastnit na obchodu. Sídlili ve městech svých pánů a v tokugawském světě se z nich postupně stali úředníci dostávající dědičné služné a životní nejistota, která se pojila s válčením z období válčících států, se z jejich života vytratila. Svoje postavení dědili a nemohli již dosáhnout lepšího postu válečnými úspěchy. Z válčících samurajů se tak postupně během 17. století stala vrstva vykonávající veřejnou funkci správy země a od následující vrstvy rolníků byla oddělena politikou „oddělení samurajů od rolníků“ již od dob sjednocování, kdy v roce 1588 došlo k tzv. „honu na meče“⁵ a následnému urbanizování samurajů.

Následující vrstva rolníků žila ve vesnicích, které byly zdaňovány kolektivně, a jednotliví členové vesnice za sebe vzájemně ručili. V rámci vrstvy rolníků byli bohatí

⁵ Tzv. hon na meče je nařízení vyhlášené za Tojotomi Hidejošiho, které mělo za cíl odzbrojit venkov. Samurajové museli buďto přestat obdělávat půdu a přestěhovat se do podhradního města svého pána, nebo odevzdat svoji zbraň.

vlastníci půdy (*honbajakušó* 本百姓), kteří často měli samurajský původ, dále obyčejní rolníci a na druhém pólu stáli bezzemci, kteří si půdu na obživu pronajímali. Ačkoliv životní úroveň rolníků v průběhu 17. století vzrostla, jejich ekonomickou situaci často ovlivňovaly velikost úrody a nastavení velikosti daní, které museli odvádět.

I přes snahu šógunátu o udržení sociální mobility, kdy byl pohyb mezi jednotlivými provinciemi striktně kontrolován ve stanicích *sekišo* (関所) na hranicích mezi provinciemi, se rolníci spolu s rozvojem měst a s rozšířením systému střídavé služby, často stěhují do měst, kde snaží se uživit jako obchodníci či řemeslníci. Přesto však se v průběhu 17. století značně rozšířila zemědělská plocha, pronikly inovace do zemědělství a rozšířilo se pěstování technických plodin, ve kterých knížata viděla možnost zvýšení svých příjmů.

Kromě daní z rýže platili rolníci i daně z pěstování ostatních plodin, daně v pracovních úkonech (*bujaku* 夫) při budování a udržování komunikací a navíc vesnice blízko komunikací musely poskytovat koně pro šógunátní úředníky a jejich doprovod.

Řemeslníci a obchodníci ve městech vytvořili vrstvu měšťanů (*čónin* 町人) a jako i u výše zmíněných vrstev i v rámci nich existovalo několik skupin od nejchudších až po nejbohatší. Například v rámci obchodníků byli nejnižší poslíčci a nejvýše bohaté obchodnické rody, jako byly třeba Micui a Sumitomo. Oproti samurajům, kteří plnili službu veřejnosti, se obzvláště obchodníci oficiálně považovali za někoho, kdo pracuje pouze soukromě a nemá většího společenského užítku. Tento přezíravý pohled na obchod pak vedl k tomu, že rostla ekonomická síla obchodníků. Ti ji však neměli v období Tokugawa možnost politicky vyjádřit a toto nevýhodné postavení se pak projevuje v myšlenkách a tvorbě členů obchodnické inteligence.

2.2 Myšlení v době Tokugawa

2.2.1 Přijetí neokonfucianismu

Jak může být z výše napsaného patrné, jedním z cílů intelektuálního diskurzu za doby Tokugawů bylo to, jak dosáhnout a udržet stabilní harmonickou společnost. To se naprosto liší od doby před sjednocením, kdy byly ve středu pozornosti buddhistická témata jako utrpení v tomto světě a pátrání po vlastní spáse. Navíc k poklesu vlivu buddhismu pomohlo i to, že při sjednocování Japonska bojovali sjednotitelé i proti ozbrojeným buddhistickým sektám a například Oda Nobunaga zničil chrámový komplex na hoře Hiei. Přestože tak došlo k poklesu vlivu buddhismu, stále většina populace pokračovala v praktikování buddhistických rituálů při

pohřbech a jiných rodinných ceremoniích. Ačkoliv buddhismus tedy nebyl hlavním náboženským či myšlenkovým směrem a ani vládnoucí samurajové nebyli vedeni buddhistickou doktrínou, buddhistické zenové chrámy si uchovaly svoji tradici vyššího učení.

„Stabilizace politických poměrů a mír tedy vedly k poklesu zájmu o buddhistické vidění pomíjivosti světa a přinesly nové otázky praktické povahy, například jak spravovat stát, aby „země prosperovala a lid nestrádal“ (*keikoku saimin* 經国済民) a myšlenky neokonfucianismu, který předpokládal existenci neměnného společenského řádu a umožňoval prohlásit politickou hegemonii šógunátu za legitimní, byly pro novou politickou moc mimořádně přitažlivé. Samurajstvo, měnící se postupně z válečníků v profesionální úřednictvo, v něm hledalo svůj morální *raison d'etre*, zatímco většina samurajů-intelektuálů byla okouzlena jeho racionalitou, humanismem a duchovní ukázněností.“ (Sýkora 2010: str. 54) Samurajové byli navíc *bakufu* i knížaty podporováni v učení nebo k tomu byli minimálně nabádáni v prohlášení a nařízeních. Například výzva k učení byla zakotvena již v Zákoníku vojenské šlechty, který uváděl to, že studium literatury i bojových umění musí jít ruku v ruce. Konkrétní snaha *bakufu* však v tomto nešla moc daleko. „V roce 1630 sice zakládá za pomoci šóguna svoji školu Hajaši Razan (1583–1657) v Edu, v roce 1641 zakládá školu kníže Ikeda Micumasa (1609–1682) v Okajamě a několik dalších knížat založila školy v dalších letech, ale do 18. století byly takovéto snahy výjimečné a většina samurajů byla vyučována v soukromých školách a učitelé byli většinou *róninové* nebo synové *róninů*.“ (Totman 1993: str. 161)

Kromě legitimizace režimu s vládnoucí vrstvou samurajů se učenci potýkali s problémy, které vycházely z toho, že konfucianismus bylo učení z čínské, a tedy cizí kultury. Praktický dopad to mělo například v tom, že jeho studium a následné složení zkoušek nemohlo v Japonsku vést k dosažení funkce ve vládě, jako tomu bylo v Číně. I přes absenci možnosti dosažení vyššího postavení skrze studium usilovali učenci o to, aby došlo k uznání toho, že konfuciánské učení je platné jak pro Čínu, tak pro Japonsko a prováděli ideologickou manipulaci a přehodnocování, aby bylo učení neokonfucianismu přijato. V průběhu 17. století tak docházelo u mnoha učenců k ideologickému propojení konfuciánského učení s šintoismem, aby došlo k jeho přijetí tokugawskou společností a patrony jednotlivých učenců.

Učenci si museli poradit s tím, že konfucianismus bral Čínu jako centrum kultury, a ti, kteří mluvili jiným jazykem a měli odlišné zvyky, byli necivilizovaní barbaři. K tomu japonští učenci nemohli své myšlenky plně konfrontovat s učenci konfucianismu v Koreji a Číně a navíc přehnané zásahy do učení konfucianismu by mohly vést k tomu, že by ztratilo svoji

původní myšlenku.

Samotný konfucianismus byl známý v Japonsku již před obdobím Edo, ale v počátcích tokugawského šógunátu se prosadil skrze neokonfucianismus, a to přesněji přes učení Čcheng-Ču (*teišugaku* 程朱学)⁶. Toto učení pojímá veškerou realitu jako jednotu principu (*ri* 理) a substance (*ki* 氣), ze které je vše na světě vytvořeno. Princip *ri* dělá pak věci tím, co jsou a i když každý člověk je narozen se stejnou *ri*, při styku s prostředím dostává rozličnou formu *ki* a vzdaluje se od prvotní *ri*, kterou člověku darovala nebesa. *Ri* je dle učení Čcheng-Ču princip, který vede lidi k tomu, jak správně jednat. Správné jednání je dané pěti konfuciánskými ctnostmi: lidskostí (*džin* 仁), čestností (*gi* 義), obřady (*rei* 礼), moudrostí (*či* 智) a loajalitou (*šin* 信). Avšak když člověk přichází do styku se světem, vytanou emoce (*džó* 情), které pokud nejsou v souladu s *ri*, vedou ke špatnému jednání. Aby člověk zpětně dosáhl *ri*, která mu byla dána při narození, musí provádět introspekci svého jednání (*kjokei* 居敬), posuzovat, zdali je v souladu s *ri*, a dále usilovat o získávání znalostí učení (*kakubucu* 格物).

Jedním z učenců, který propojoval myšlenky Čcheng-Ču a *šintó*, byl Hajaši Razan, který působil jako jeden z poradců u šógunů Hidetady (1579–1632, vládl 1605–1623), Iemicua a Iecuny (1641–1680, vládl 1651–1680). Ve svém učení se snažil dokázat, že konfucianismus (cesta mudrců) je stejný jako *šintó* (cesta bohů), rozhodl se spojit šintoistický koncept *kami* (神) s koncepty neokonfucianismu *ri* a *šin* (心) a ve svém díle uvádí: „*Kami* jsou duši nebes a země. Lidská mysl je obývaná světlem *kami*. Lze říci, že tělo je jako dům, kde mysl je pán domu a *kami* jsou duši pána... Pokud někdo jedná dobře, následuje *kami* své mysli, a tudíž jedná dle Cesty nebes. Kdo jedná špatně, jde proti *kami* své mysli a bude trpět odplatou. To je proto, že *kami* veškerenstva a *kami* lidské mysli sdílejí stejný princip.“ (*Nihon šisó taikai* vol. 39 str. 12, cit. dle Nakai 1980: str. 160)

K tomu Razan také ve svém díle použil doktrínu Čcheng-Ču k utvrzení privilegované pozice samuraje v rámci hierarchicky uspořádané tokugawské společnosti. „Je pět vztahů, které existují od minulosti do současnosti. Vztah vládce a poddaného, otce a syna, muže a ženy, staršího a mladšího a vztah mezi přáteli. V těchto základních vztazích se neodehrála žádná změna... Nebesa jsou nad námi a země pod námi..., ve všem je řád oddělující ty, co jsou nahoře, od těch, co jsou dole..., nemůžeme dovolit porušení řádu ve vztazích mezi vládcem a

⁶ V Japonsku je označována dle Ču Siho (1130–1200), jednoho z představitelů Čcheng-Ču, jako *šušigaku* (朱子学)

poddaným, mezi těmi, co jsou nahoře, a těmi co jsou dole. Oddělení do čtyř vrstev samurajů, rolníků, řemeslníků a obchodníků, stejně jako pět vztahů, je část z principů nebes a je Cestou, která je určena Konfuciem.“ (Totman 1993: str. 171).

Po Razanově smrti na něho navazuje ve vedení školy jeho syn Gahó (1618–1680), který získal podporu pro školu od šóguna Cunajošiho (1646–1709, vládl 1680–1709). Gahó také dokončuje historickou práci Přehled japonských panovníků (*Nihon ódai ičiran* 日本王代一覽), kterou Razan započal a která podporuje tokugawský režim dle konfuciánské rétoriky tak, že dle tohoto díla Iejasu dostal mandát nebes (*tendó* 天道) tím, že porazil své protivníky v bitvě u Sekigahary a zajistil zemi mír.

Další z učenců, kteří vyšli z učení Čcheng-Ču, byl Macunaga Sekigo (1592–1657), jehož škola v Kjótu vzdělávala členy z císařského dvora a z vyšších samurajských rodin. Dále to byl učenec Jamazaki Ansai (1618–1682), který spíše než studium, které bylo důležité pro učení Čcheng-Ču, zdůrazňoval spíše důležitost úcty (*kei* 敬). Jeho učení Suika Šintó, které učil ve své škole Kimon v Kjótu, propojovalo myšlenky neokonfucianismu a *šintó* takto: „V Japonsku v dobách otevírání země bohové Izanagi a Izanami následovali učení nebeských bohů, řídili se *jin* a *jang*, a tedy správně dali započít morálnímu učení. Ve vesmíru je jen jeden princip, a ačkoliv jsou v popředí bohové nebo mudrci dle toho, zdali jde o zemi, kde slunce vychází (tedy Japonsko), nebo o zemi, kde slunce zapadá (tedy Čína), cesty *šintó* i konfucianismu jsou přirozeně a tajemně stejné. (Ooms 1998: str. 234).

2.2.2 Jómeigaku (陽明学)

I přes podporu od *bakufu*, kterou dostal Razan k vytvoření své školy, nebyl neokonfucianismus v podobě Čcheng-Ču oficiální doktrínou tokugawské politiky, což umožňovalo podrobovat ho kritice od ostatních myslitelů a také přiklánění se k dalším směrům. Dalším takovým proudem bylo učení Wang Jang-minga, které je v Japonsku známé jako *jómeigaku*. Toto učení na rozdíl od učení Čcheng-Ču, které se zaměřuje na objektivní, vnější zkoumání podstaty věcí jako základu pochopení principu *ri*, zdůrazňuje schopnost člověka hledat a nacházet přirozenou podstatu věcí ve své mysli. Tato škola zdůrazňovala jednotu mezi myšlením a konáním a to, že právě v lidské mysli jsou ukryty základní mravní hodnoty.

Jedním z prvních učenců školy Wang Jang-minga v Japonsku byl Nakae Tódžú (1608–1648). Ačkoliv se narodil do rodiny rolníka, byl adoptován dědečkem, po kterém získal status

samuraje. Sám byl sice původně zastáncem myšlení Čcheng-Ču, ale později přešel k učení Wang Jang-minga, protože mu přišlo vhodnější pro danou dobu, a stal se jedním z prvních kritiků Hajaši Razana.

Jeden z jeho předních studentů Kumazawa Banzan (1619–1691) působil ve službách rodu Ikeda v provincii Okajama, kde provedl správní reformy a ve svém učení eklekticky spojoval neokonfucianismus a buddhismus. „Člověk je podle Banzana vybaven schopnostmi, které mu cestou introspekce umožňují se správně rozhodovat a morálně jednat v různých historických, geografických a společenských podmínkách. Tyto schopnosti jsou člověku vlastní ze své podstaty a při rozhodování by se měl člověk spíše spolehnout na svoje nitro, cit, „zdravý rozum“ (*šin* 心), než hledat imanetní princip (*ri* 理) v objektivní realitě. Zásadně proto odmítá rigidní konfuciánské instituce a obřady a prostý lidský cit staví nad společenský řád.“ (Sýkora 2010: str. 69)

I dle Banzana byla konfuciánská Cesta synonymní s cestou bohů *šintó* a navíc poukazoval na to, že Cesta je univerzální, není vlastní jen Číně, a není tedy třeba přenášet čínské zvyky a instituce do Japonska. V Japonsku tak bude mít přijetí konfucianismu jinou podobu než v pevninské Číně. „Dle Banzana byly instituce vytvořeny mudrci podle okolností daných dobou, místem a aktuální situací, a proto byly v souladu s cestou tak dlouho, jak zůstávaly okolnosti jejich vzniku stejné. Jak ubíhal čas a okolnosti se měnily, dokonce i instituce mudrců se staly těžce implementovatelné. Pokoušet se implementovat něco, co není v souladu s časem a aktuální situací, je zhoubné pro Cestu.“ (Nakai 1980: str. 162) Dle Banzana tedy v Číně jen v minulosti nastaly příznivé okolnosti k tomu, že se objevili mudrcové, kteří předali znalosti o Cestě.

Banzan ve svém učení dále prosazoval myšlenku návratu hospodářského systému předtogugawského období, kdy hlavním směnným ekvivalentem byla rýže. Prosazoval tedy návrat samurajů k půdě, aby odpadla nutnost vydržovat třídu samurajů-úředníků, a dále prosazoval snížení daňového zatížení rolnictva. Jelikož šly tyto myšlenky proti politice *bakufu*, byl za ně vyhnán a dokonce života byl pod dozorem vlády.

2.2.3 Kogaku (古学)

V druhé polovině 17. století hospodářská prosperita, urbanizace a knihtisk napomohly k rozšíření neokonfucianismu mezi obyvatele šógunátu a objevuje se další směr konfucianismu *kogaku*. Dle *kogaku* lze pochopení pravdy obsažené ve starověkých konfuciánských textech dosáhnout pouze čtením těchto textů samotných, a ne textů z nich

vycházejících. Učenci *kogaku* tedy zavrhli interpretace konfucianismu, jako byly učení Čcheng-Ču nebo učení Wang Jang-minga, a vytvořili interpretace na základě vlastního chápání konfuciánských klasických děl.

Jedním z takovýchto učenců byl *ronin* Jamaga Sokó (1622–1685), který studoval učení Čcheng-Ču pod vedením Hajaši Razana. Později se od tohoto učení odvrátil a ve svém díle Seikjó Jóroku (聖教要録) volal po návratu k původnímu konfucianismu, který se mu zdál pro tehdejší Japonsko vhodnější. Navíc Sokó viděl Japonsko jako zemi, která je vhodnější pro učení Cesty, a to díky tomu, že nebyla nikdy dobytá a jako ostrovní země, která je ze všech stran obehnaná mořem, je spíše zemí středu než Čína. Navíc dle Sokóa byla nepřerušena císařská linie potvrzením konfuciánských ctností.

Ve svém díle se Sokó zaměřil na obhajobu privilegovaného postavení samurajů a volal po podpoře učení samurajů, aby dokázali plnit roli společenského lídra a kulturního modelu, a to i vzhledem k tomu, že si samurajové nemohli přivydělávat obchodem nebo pracovat na půdě jako rolníci. Samuraj by se tak měl vzdělávat, aby nebyl jen parazitem na systému. To zahrnovalo studium nejenom bojových umění, ale i psaní, literaturu či umění. „Ve svém díle Cesta samuraje (*Šidó* 士道), které je napsané pod silným vlivem konfucianismu, podal jeho pohled na místo, které má vrstva samurajů zaujímat ve společnosti. Předepisuje jejich povinnosti a morální učení, kterým by se měli inspirovat. Tato a další práce pak slouží jako inspirace pro učení, které je posléze známo jako Cesta válečníka (*bušidó* 武士道).“ (Sansom 1978: str. 78)

Dalším učencem, kterého lze zahrnout do směru *kogaku*, je Itó Džinsai (1627–1705), který se jako jeden z mála učenců 17. století narodil do vrstvy obchodníků, a byl tedy bez možnosti podílet se na politickém životě tokugawského Japonska. Původně byl zastáncem školy Čcheng-Ču, ale později vydal vlastní komentáře ke klasickým dílům konfucianismu, a to k Hovorům a Menciovi, a zakládá vlastní školu Kogidó, která se stane jednou z nejvlivnějších škol tokugawského Japonska. Ve svém díle se zaměřil na morálku a etiku a odmítl neokonfuciánský princip *ri*. Člověk by dle Džinsaie neměl usilovat o dosažení původního *ri*. „Cesta je dle něj obsažena v konkrétních lidských vztazích a interakcích. Existuje jako chování jednotlivců, kteří jsou ve vztahu mezi sebou v rolích rodiče a dítěte, vládce a vazala, muže a ženy.“ (Watanabe 2012: str. 125).

Jeho učení tedy bylo zaměřeno na člověka. Dle Džinsaie neexistuje vrozená dobrota lidské podstaty, všichni však mají potenciál stát se dobrými skrze každodenní jednání. Emoce

tomu pak nejsou překážkou, ale jsou v souladu s Cestou, protože jsou lidem dané od narození. Člověk by na rozdíl od toho, co praví směr Čcheng-Ču, neměl provádět introspekci svého jednání, ale lidskost projevovat tak, že se bude chovat k ostatním uctivě, laskavě a pozorně. Zjednodušeně řečeno z toho vyplývá, že pro jeho učení byla důležitá empatie a to, aby se člověk k druhým choval tak, jak chce, aby se lidé chovali k němu.

Jak je z výše uvedeného přijímání konfucianismu patrné, jednotliví myslitelé a jednotlivé školy nepřebírali konfucianismus či neokonfucianismus jako celek, ale vybírali z nich to, co uznali za vhodné, a kombinovali konfuciánské myšlení s domácí myšlenkovou tradicí. Tokugawský intelektuální život pak následně ovlivňuje přelom 17. a 18. století, kdy se tokugawský systém tvořený předchozími sto let dostává do krize přinášející několik snah o reformy vládnoucími šóguny.

2.3 Přelom 17. a 18. století

Pro tokugawský systém, společnost a myšlení přináší přelom 17. a 18. století zásadní změny. „V posledních dekádách sedmnáctého století a v prvních dekádách osmnáctého, které doprovázela doba známá jako Genroku (1688–1704), společnost a vzdělání v Japonsku prošly důležitými změnami. Během století míru byl tokugawský systém politické kontroly konsolidován a vrstva samurajů byla na cestě stát se z třídy válečníků třídou byrokratů. Toto období bylo charakterizováno především zvýšením míry materiální prosperity a rozvojem umění v městských oblastech. Objevila se nová třída bohatých obchodníků, kteří se oddávali rozchazovacímu životu a podporovali populární kulturu. Ti pak vytvořili klientelu pro rostoucí knižní trh s autory, jako byl Ihara Saikaku (1642–1693), nebo pro vzkvétající divadlo *kabuki*, kde se stal vedoucí osobností dramatik Monzaemon Čikamacu (1653–1725) či pro trh s dřevořezy.“ (Rubinger 1982: str.49)

Tato nová vrstva obchodníků se přidala k vrstvě samurajů při snaze o dosažení lepšího vzdělání. To bylo navíc podpořeno i pátým šógunem Cunajošim, který byl zastáncem konfuciánského učení a sám i konal přednášky o konfucianismu. „Cunajoši dále podpořil konfuciánské učení tím, že v roce 1690 nařídil to, že rodina Hajaši měla zřídit novou větší školu, která dostala status oficiální školy *bakufu*. Nové místo pro školu bylo vybráno tak, aby škola byla oddělena od chrámové oblasti v Uenu, kde sídlila dříve. Toto znamenalo symbolickou emancipaci konfuciánských učenců od buddhismu.“ (Dore 1965: str. 21) K podpoře vytváření škol došlo i mezi jednotlivými knížaty, která podporovala nejen školy učitelů směrů Čcheng-Ču, ale i *kokugaku*. Navíc rostoucí materiální prosperita mezi

měšťanstvem umožnila to, že si učenci mohli založit školu ve městě a žít jen z poplatků vybíraných od studentů.

Nicméně ekonomické problémy, do kterých upadala samurajská vrstva v čele s vládnoucím rodem, a společenské rozpory spojené s chudnutím samurajů, jejichž příjem ovlivňovala cena rýže a bohatnutí obchodníků, kteří se stávali věřiteli stále více chudnoucích samurajů, se pak odráží v růstu počtu soudních sporů. Navíc rostl počet sporů na venkově ohledně velikosti daní a výměry pozemků. „K tomu růst obyvatelstva od roku 1600 do roku 1700 z osmnácti na zhruba 28 miliónů lidí způsobil to, že populaci nebylo snadné uživit v dobách špatné úrody.“ (Sheldon 1983: str. 485)

Problémy, které se začínají objevovat v tokugawském systému na přelomu 17. a 18. století, se tak šógunátní vláda snaží řešit několika reformami. Mezi ně patří reformy uskutečněné v první polovině osmnáctého století a souhrnně nazývané reformy Kjóhó.

Před těmito reformami se snažila o reformy i vláda šóguna Cunajošiho, který usiloval o to, aby šógunátní vazalové a knížata žili více v duchu hodnot konfucianismu, a zkrátil nebo zkonfiskoval území 33 knížatům. Dále došlo pod vedením jeho vrchního finančního rádce (*kandžó bugjó* 勘定奉行) Ogiwary Šigehideho (1658–1713) k několika ražbám mincí s nižším obsahem drahého kovu, a to ve snaze zlepšit finanční situaci *bakufu*. Tu navíc negativně ovlivnilo zemětřesení v Kantó v roce 1703 a erupce hory Fudži v roce 1707. Ražby sice krátkodobě vylepšily finanční situaci *bakufu*, ale z dlouhodobého hlediska zvýšily inflaci.

Po Cunajošim vládnou v rychlém sledu šógunové Ienobu (1662–1712, vládl 1709–12) a Iecugu (1709–1716, vládl 1712–16), za jejichž vlády působil myslitel Hakuseki Arai (1657–1725) zastánce učení Čcheng-Ču. Ačkoliv byl Hakuseki nižšího postavení, dokázal se díky osobním vazbám k šógunovi Ienobuovi prosadit jako šógunátní poradce a snažil se vrátit měnu zpět do podoby, před znehodnocením novými ražbami za vlády Cunajošiho. Samotná měnová reforma byla započata za šóguna Iecugua, ten však umírá a šógunem se stává Jošimune, za jehož vlády dojde k reformám Kjóhó.

3. Reformy Kjóhó

Název Kjóhó je označení jak pro reformy, tak i pro období, kdy proběhl reformní program osmého šóguna Jošimuneho (1684–1751), který byl pravnukem prvního šóguna Iejasua. Ačkoliv Jošimune vládne do roku 1745, kdy předává vládu svému nejstaršímu synovi Iešigovi (1711–1761), podílí se dál na vládě až do své smrti v roce 1751.

Jošimune nepatřil k hlavní linii Tokugawů, z které obvykle byl vybírán nástupce šóguna, ale k linii Kii, jedné ze tří vedlejších linií *gosanke*. Jošimune se narodil v provincii Kii jako třetí syn knížete z Kii, a než nastoupil na pozici šóguna, byl od roku 1705 po smrti svého otce a starších bratrů knížetem této provincie. Provincie měla výnos přes 500 000 *koku* a Jošimune se zde setkal s problémy, které pak ve větším měřítku musel řešit z postu šóguna. Šlo například o zadlužení provincie či přestavby po přírodních neštěstích, jako bylo třeba poničení severních břehů této provincie přílivovou vlnou v roce 1707. „Šógunem se tak stal s reputací reformátora, kdy se jako kníže provincie Kii ukázal jako výjimečný hospodářský správce, především díky jeho zavlažovacím projektům podél řeky Kino.“ (Hall 1997: str.441)

Jako šógun se potýkal s mnoha problémy, které přineslo sto let vládnutí Tokugawů před jeho jmenováním. Jeho reformy tak měly za cíl snížit vládní výdaje, dokončit měnovou reformu, která započala dva roky před jeho jmenováním, vylepšit finanční situaci bakufu, zjednodušit a urychlit soudní spory, zlepšit vládní správu a zlepšit správu pozemků Tokugawů, aby došlo k lepšímu vybírání daní. Nicméně i jako šógunové vládnoucí před ním se i on potýkal s výkyvy v cenách rýže, která byla hlavním daňovým příjmem i hlavní složkou potravy obyvatelstva. Její nadbytek či naopak neúroda pak způsobovaly výkyvy v příjmech tokugawské vlády, knížat i vazalů a podněcovaly neklid mezi obyvateli šógunátu.

3.1 Politická rovina reforem

3.1.1 Upevnění moci šóguna

S nástupem na post šóguna se Jošimune snaží vést politiku soustředění moci do rukou šóguna. Ihned poté, co se Jošimune stal šógunem, odvolal Araie Hakusekiho a Manabe Akifusu (1666–1720), který byl posléze dokonce donucen spáchat rituální sebevraždu. Tito učenci se podíleli jako rádci na vládě předchozích dvou šógunů a tento akt na jednu stranu mohl upevnit moc knížat *fudai*, z kterých byli vybírání *ródžú* (老中)⁷, členové poradního orgánu *bakufu*, kteří od panování pátého šóguna soupeřili o moc s rádci, které si šógunové

⁷ Obvykle byl jejich počet 4-5 a mezi jejich činností patřily mimo jiné dohled nad knížaty nebo dohled nad vnitřními záležitostmi na území šógunátu.

přizvali. Na druhou stranu poté, co jednotliví *ródžú* zemřeli, Jošimune místa, která se po zemřelých uvolnila, ihned neobsazoval, aby mohl mít volnou ruku při provádění reform. I přestože si i sám Jošimune přivedl do vlády své poradce z provincie Kii, nedával jim oficiální funkce a privilegia a snažil se moc koncentrovat do svých rukou.

Dalším politickým krokem bylo vyhlášení politiky šetrnosti. Nelehká finanční situace, ve které se *bakufu*, knížata a jejich vazalové nacházeli v době Jošimuneho jmenování, vedla šóguna ke snižování vlastních výdajů a ke snaze donutit knížata a jejich vazaly rovněž snížit výdaje. Knížata dále měla usilovat o zlepšení příjmů z daní podporou zemědělství, lepšího vybírání daní a snížení role obchodníků na jejich lénech.

Pro knížata a jejich vazaly byla značně finančně vyčerpávající především cesta a život v Edu, kde si museli vydržovat rezidenci, a knížata často soutěžila ve velikosti darů, která předkládala šógunovi, aby si získala jeho přízeň. K zvětšujícímu se počtu vazalů podnikajících cesty s knížaty do Eda přispíval i kulturní rozmach, který ve městě nastal. Velký počet cestujících, kteří směřovali do a z Eda, ale zaměstnával rolníky, kteří museli udržovat cesty, po kterých proudila knížecí procesí. Přítomnost velkého množství vazalů dále nelichotivě přispívala k přelidnění Eda a růst populace ve městě se spojil i s rostoucí poptávkou po zboží a službách, jejichž ceny následně v Edu rostly.

Jedním z kroků, jak dosáhnout toho, aby knížata snížila svoje výdaje, pak bylo omezení systému střídavé služby *sankin kótai*. Od roku 1721 tak došlo k omezení služby, kterou musela knížata v Edu konat, z jednoho na půl roku. Kromě omezení tohoto systému došlo i k omezení darů, které lze dát šógunovi na 1/10 u peněžních darů a 1/3 u nepeněžitých darů. Toto omezení bylo navíc v roce 1733 rozšířeno na úplný zákaz dávání darů šógunovi po dobu tří let.

Omezení *sankin kótai* sice na jednu stranu mohlo snížit možnost kontroly knížat, na druhou stranu díky snížení délky pobytu knížat s vazaly v Edu se snížilo množství lidí přebývajících ve městě a to v Edu snížilo poptávku po zboží a službách a následně i ceny. Omezení *sankin kótai* však bylo spojeno s příspěvkem *agemai* (上米), který byl od knížat vybrán do šógunátní pokladny. Každý kníže musel odevzdat za každých 10 000 *koku*, které vybral na daních, sto *koku* do šógunátních sýpek a byla tedy uvalena jednaprocentní daň na zisky z lén knížat. Při reformách Kjóhó byly úplně poprvé za dobu vládnutí Tokugawů příjmy knížat přímo zdaněny, ale od těchto příspěvků bylo v roce 1730 upuštěno a navrátila se roční střídavá služba.

Snaha omezit knížata vedla i k rozšíření politiky *otecudaibušin* (御手伝普請), která

znamenal spolupráci knížat na veřejných službách. Za předchozích šógunů se tato politika používala především při stavbách hradů, kdy byla knížatům zadána určitá práce, která měla být vykonána. V roce 1720 pak Jošimune zavádí politiku *kunijakubušin* (国役普請), kdy se knížata měla podílet na práci při opravách říčních toků tam, kde řeka protéká jejich lénem.

Dalším krokem, který měl zajistit Jošimunemu větší přehled nad knížaty, bylo založení skupiny *oniwaban* (御庭番), která byla odpovědná přímo šógunovi. Tato skupina byla tvořena dvaceti vybranými vazaly, kteří měli za úkol sbírat informace o jednotlivých knížatech a šógunátních úřednících.

Další šógunovu snahu získat informace přímo bez toho, aby byla informace upravena či ztracena na cestě k šógunovi, můžeme spatřovat v tom, že nechal v roce 1721 v Edu a v roce 1727 v Ósace rozmístit schránky na stížnosti, které pak osobně četl.

Nakonec opatřeními, kterými si Jošimune dále politicky upevnil moc, bylo odebrání lén tokugawským vazalům patřícím ke *gosanke*. Léno bylo odebráno knížeti Muneanovi (1682–1757) z Kii, který byl Jošimunovým nástupcem v této provincii a který měl dle *bakufu* přivést provincii do finančních problémů a dále knížeti Muneharovi (1696–1764) z Owari kvůli extravagantnímu chování a špatné správě. Jošimune navíc zakládá tři nové rodové linie (Tajasu, Hitocubaši a Šimizu), které nesou označení *gosankjó* (御三卿) a do jejichž čela jsou dosazeni jeho synové. Například jedenáctý šógun Ienari (1773–1841, vládl 1787–1837) pak pochází z větve Tajasu.

3.1.2 Reforma administrativy a soudů

Nelichotivá finanční situace knížat a šógunátních vazalů vedla často k jejich zadlužení a k neschopnosti dluhy splácet. Navíc ekonomická recese, kterou s sebou přinesla šógunátní politika šetrnosti, pak počet soudní sporů dále zvýšila a vedla k dalšímu zahlcení soudů případy, kdy se věřitel, obvykle obchodník, přel s dlužníkem, často patřícím k vrstvě samurajů. Zahlcenost soudů se snažila Jošimuneho vláda odlehčit tím, že zakázala v roce 1719 možnost vymahatelnosti dluhu u soudu. Následně byla tato politika rozšířena o to, že žádný budoucí dluh nebude moci být vymáhán u šógunátních soudů a tato politika byla udržována po dalších deset let, což odrazovalo obchodníky od dalšího půjčování samurajům.

Cílem reformy však nebylo jen znesnadnění přístupu k soudu, ale i zrychlení soudních procesů a vytvoření souborů precedentů, podle nichž by se soudy mohly řídit. Tyto reformy započaly jmenováním Óoka Tadasukeho (1677–1751) v roce 1717. Na začátku dvacátých let

osmnáctého století pak došlo k vydání zákonů o omezení používání mučení a k omezení trestání rodin, na které byly do té doby uvalované tresty i v případech, že se pouze jeden její člen dopustil vážného zločinu. Následně byla v roce 1724 vydána Sbírka zákonů z období Kjóhó (*Kjóhódo hóritsu ruijose* 享保度法律類寄), která obsahovala soubor precedentů a která určila to, jaký trest se hodí pro daný přečin, a posléze došlo i k vylepšování podmínek ve vězení. V roce 1742 pak vyšla sbírka zákonů *Kudžitaka osadame gaki* (公事方御定書), která byla posléze upravena za šóguna Ienariho a vydána jako zákoník Kansei.

Dalším významným krokem k celkovému zlepšení administrativy šógunátu bylo zavedení systému stipendií *tašidaka* (足高), který umožnil dostat se k lepší funkci schopným vazalům. Do vydání těchto stipendií existovalo spojení mezi dědičným rodinným postavením a úřadem, kterého šlo dosáhnout. Jednoduše řečeno na jednotlivé pozice byl nutný určitý příjem, který by umožnil uhradit náklady spojované s danou pozicí. Čím nižší postavení a nižší příjem samuraj měl, tím nižší funkce mohl dosáhnout bez ohledu na to, jaké měl schopnosti. A tak aby mohli úřadu dosáhnout i zájemci nemající potřebný příjem, zavedl Jošimune systém stipendií pro ty, kteří mají schopnosti, ale ne potřebné prostředky pro naplňování úřadu. Pokud však někdo dosáhl pozice díky tomuto systému, nebyla mu udělována dědičně, aby bylo zdůrazněno to, že byla dosažena díky schopnostem.

3.1.3 Situace ve městě a na venkově

Situace ve městě podtrhovala problém, kdy se bohatě rozvíjel obchod a daně se stále platily jen ze zisku z polí, což vedlo k bohatnutí obchodníků, kteří pak půjčovali samurajům, ti však často neměli na splacení dluhů. Snaha omezit dostupnost půjček a tedy snížit počet sporů, vedla k výše zmíněnému zákazu domáhání se dluhů u soudů a dále k vydání nařízení, vedoucím k omezení lichvy a zastavování věcí a omezovala možnost obchodníků nakupovat pozemky.

Snahy k dosažení shody s obchodníky a řemeslníky vedlo k zřízení obchodních organizací *kabunakama* (株仲間), kterým bylo přiznáno monopolní právo na výrobu a obchodování s určitými výrobky. Za to organizace platily roční licenční poplatek *mjógakin* (冥加金) a roční daň *undžókin* (運上金). Díky tomu mohly tyto organizace určit, kolik licencí můžou vydat, rozhodnout o tom, jak se licence budou vydávat, a rovněž je odebírat v případě, že majitel licence poruší pravidla organizace. Obchodníci v organizaci pak společně určovali cenu a dělili mezi sebe roční poplatek a daň. Šógunátu měly organizace zaručit stabilní

cenovou politiku a dodávku kvalitního zboží a služeb a předkládat pravidelné zprávy o cenách, poplatcích a obchodních aktivitách. Do roku 1724 pak vznikly *kabunakama*, jejichž předmětem podnikání byla bavlna, hedvábí, papír, látky, čaj, tabák, sója, rýže, sůl, saké a lampový olej.

Dalším problémem narušujícím společenský klid ve městech byly požáry, které byly častým jevem ve všech městech tokugawského Japonska. Ty navíc zatěžovaly finančně *bakufu* a knížata kvůli odstraňování škod a pomoci lidem, kteří přišli o domov. To vedlo *bakufu* ke zvýšení počtu hasicích jednotek a zlepšování protipožárních opatření, které například vedlo k používání nových střešních tašek *sangawara* (棧瓦), které byly lehčí, tenčí a jednodušší k manipulaci, a dále ke snaze používání méně hořlavých materiálů.

Nebyly to ale jen problémy ve městech, ale i na venkově, kde se rolníci bouřili proti výši daní, nebo špatné správě od šógunátních úředníků *daikan* (代官). V roce 1719 bylo 21 těchto úředníků odvoláno nebo jim byla odňata část stipendia. Jeden z takových protestů se odehrál přímo na území Tokugawů v roce 1721 v oblasti Minamijama na severu Kantó, kde šógunátní správce v této oblasti ignoroval petici předloženou mu rolníky, v níž mimo jiné požadovali snížení daní. To vedlo ke snaze obejít toho správce a kontaktovat vládu přímo v Edu. Když rolníci ani v Edu nebyli vyslyšeni, přestali platit daně a jejich protest byl přerušen až šógunátními vojenskými jednotkami. Podobné protesty se pak objevují přes celé období Kjóhó. Ve městě se pak projevují obzvláště po neúrodě v letech 1732–33 ve formě *učikowaši* (打ち壊し), kdy měšťané nespokojení s vysokou cenou rýže, rozbíjejí příbytky obchodníků s rýží.

3.2 Ekonomická rovina reforem

3.2.1 Příjmy šógunátu

Jošimune se stává šógunem v době stále se zhoršující finanční situace *bakufu*, která kulminuje v roce 1721, kdy musí odložit výplatu dávek svým vazalům *hatamoto* (旗本) a *gokenin* (御家人). Jeho politika, jak zlepšit nelichotivou situaci, se tak nese ve snaze snížení vládních výdajů. Jeho plán k jejich omezení zahrnoval snížení počtu jeho vazalů a odmítání uznání zdědění pozice obzvláště v případě adopce. Podobné omezení vztáhl i na uznávání pozic nových knížat *fudai*, kdy uznal jejich pozici jen pro jednu generaci. Motivy těchto omezení nebyly jen finanční, z pohledu politiky si Jošimune přál podporu vybrané části vazalů, která dokázala svoji loajalitu. (Sansom 1978: str. 155)

Tato politika se projevila i v roce 1722, kdy sezval vazaly i knížata a vyzval je k omezení výdajů a snížil dávky svým vazalům. Konkrétně snaha k omezení výdajů vazalů vedla k vydávání nařízení *ofuregaki* (御触書), která konkrétněji stanovila tato omezení. Například v roce 1724 vydal nařízení, která omezovala soukromé výdaje vazalů na slavnosti, oblečení, výbavu domů a nábytek, který měl být lakovaný jen obyčejným černým lakem. Dále měly ženy knížat omezit množství používaných ozdob a zdržet se používání nákladných látek a služky vazalů se měly oblékat jen do jednoduchých oděvů.

Šógun usiloval nejen o snížení výdajů, ale i o růst příjmů. Aby zajistil větší příjmy do šógunátní pokladny, snažil se o zakládání nových polí a o lepší kontrolu těch stávajících, aby bylo zjištěno to, zda příjmy z pozemků v držení Tokugawů odpovídají stavu uvedenému v katastru. Podpora zakládání nových polí pak vedla například k tomu, že byla vytvořena nová pole v oblasti Tamagawa a Arakawa s výnosem 150 000 *koku*.

Zakládání nových polí však nepřineslo okamžitý zisk, který byl potřebný pro strádající šógunátní pokladnu. Okamžitý zisk přinesly například výše zmíněné příspěvky *agemai*. Vybírání rýže od knížat tehdy jednorázově přineslo do šógunátní pokladny 1 750 000 *koku* rýže, což tehdy pokrylo polovinu výdajů na šógunátní vazaly *hatamoto* a *gokenin*.

Nejen zakládání nových polí, ale i kontrola výnosu těch stávajících měly vést ke zvýšení příjmů do šógunátní pokladny. Navíc byla také zavedena pozice finančního komisaře, který měl za úkol řešit finanční politiku *bakufu*. Prvním komisařem se stal Mizuno Tadajuki (1669–1731), který vytvořil oddělení finanční správy (*kandžókata* 勘定方). Příjmy *bakufu* dále ovlivnilo zavedením systému *džómen* (定免), který určil, že daň bude pevně stanovena na několik let dopředu. Do té doby byla daň stanovena dle každoroční inspekce úrody, což umožnilo uplácat inspektora. Nový systém s daní pevně stanovenou a s tím, že daně vybrané šógunátními správci byly nejdříve odeslány do Eda a až poté byla danému správci vyplacena odměna, snižovaly možnost korupce. Dříve si mohl správce odečíst odměnu ještě před odesláním úrody do skladů a to vedlo k podvodům.

Výběr daní však na jednotlivých územích byl ovlivněn bohatou úrodou, či neúrodou, a proto bylo na některých územích povoleno vrátit se ke starému systému inspekcí. I přesto do roku 1730 vzrostly příjmy z šógunátních pozemků o 11 % na 1.52 miliónů *koku*. V situaci, kdy se zdá, že příjmy *bakufu* mají rostoucí tendenci, podnikne Jošimune rituální cestu do Nikkó k uctění zakladatele tokugawského šógunátu Iejasua. Následná neúroda v roce 1732 a s ní spojený hladomor ale vrátily příjmy z daní na čísla z dob začátku reformy a to na 1.3 mil

koku. Příjmy do šógunátní pokladny pak prudce vzrostou s dosazením Kan'ó Haruhideho na post finančního komisaře, který provedl důkladné kontroly katastru a v roce 1744 dosáhly příjmy z daní nejvyšší úrovně v celém období Tokugawa, a to 1.8 milónů *koku*.

Aby ovlivnila *bakufu* svoje příjmy, snažila se i ovlivnit cenu rýže skrze její nákup či uskladňování, nebo zřízením vládní kontroly nad trhem rýže v Ósace. Většina těchto snah však nepřinesla potřebný efekt a cena rýže prudce klesala i rostla. K roku 1729 se tak její cena snížila o 75 % v porovnání s rokem 1722. I když následná neúroda v roce 1732 poslala ceny rýže zpět na úroveň kolem roku 1722, počátkem 30. let se *bakufu* vzdala politiky ovlivňování ceny rýže na trhu v Ósace, povolila její spekulativní prodej, a tak cena začala růst. Cena rýže pak *bakufu* zásadně ovlivnila změnou své měnové politiky v druhé polovině období reforem Kjóhó.

3.2.2 Měnová politika

Jedním z dalších nástrojů, jak ovlivnit svoji finanční situaci bylo ražení mincí s větším, či menším obsahem drahého kovu. Devalvací měny, která proběhla v 90. letech 17. století se sice dočasně zlepšila finanční situace samurajů, kteří pak dostávali za prodej své rýže více peněz, na druhou stranu ti pak tíhli k tomu, se ještě více zadlužovat. Neschopnost splácet dluhy pak ohrožovala samotnou *bakufu*, protože by její moc byla podepřena předluženými vazaly.

Před nastoupením Jošimuneho byla započata měnová reforma, kterou Jošimune ještě v roce 1718 upravil tak, že do čtyř let dojde ke kompletnímu stáhnutí mincí a k vyražení nových, které budou obsahovat větší obsah drahého kovu. Nicméně kvůli klesajícím ziskům ze stříbrných dolů to vedlo k tomu, že sice byly vydány mince s větším obsahem drahého kovu, ale jejich množství bylo menší. Tato měnová reforma pak vyvolala deflaci, která ovlivnila schopnost vazalů splácet své dluhy.

Ke konci období Kjóhó však přichází změna v měnové politice a v roce 1736 je provedena ražba se sníženým obsahem drahého kovu. Zlaté mince vydané za šóguna Iecugua nechal vybrat, ale na rozdíl od předchozích ražeb byly nové mince s menším obsahem drahého kovu vydávány s prémie. *Bakufu* tedy přišlo o okamžitý zisk z ražby, ale příliv nových mincí na trh zvedl cenu rýže už tak zvyšovanou povolením jejího spekulativního nákupu na trhu v Ósace a příjmy šógunátu a samurajů vzrostly. I přestože ceny rýže i příjmy pak začaly klesat, nebyly výkyvy ke konci období Kjóhó již tak velké, aby vláda musela výrazněji zasahovat.

3.3. Intelektuální rovina reforem

Za vládnutí Jošimuneho lze vypočítat snahy rozšířit vzdělanost mezi prostý lid, a to například tím, že akademie Seidó v Jušime, která byla pod patronací šógunátu, byla poprvé otevřena i pro nesamurajskou část společnosti, a tím, že v roce 1721 *bakufu* nechává vydat učebnici *Rikuju engi taii* (六諭衍義大意), kterou pro šógunát přeložil z čínštiny Muro Kjúsó (1658–1734), učenec konfucianismu a jeden z poradců Jošimuneho. Kniha byla speciálně zaměřena na prostý lid a obsahovala soubor morálních pouček. Cílem bylo její rozšíření i do chrámových školiček (*terakoya* 寺子屋), kde se měšťané i samurajové učili číst, psát a počítat.

Další snahu k rozšíření znalostí mezi prostý lid můžeme nalézt v šógunátní podpoře vytváření soukromých škol a akademií. Například v roce 1723 jsou poskytnuty pozemky a prostředky pro výstavbu školy Kaihodó, založenou *róninem* Sugeno Kenzanem (1652–1719), který byl žákem Jamazaki Ansaie. Tato škola byla jak pro samuraje, tak pro ostatní obyvatelstvo a učilo se zde čtení, psaní a základní konfuciánské texty. Dále Jošimune poskytl v roce 1726 pozemky a daňové ústupky ósackému obchodníkovi Nakai Šúanovi, který založil obchodnickou akademii Kaitokudó, o které budu dále psát v následující části práce. Nicméně i když bylo podporováno zakládání škol, ne všem se podpory dostalo. A tak například v roce 1728 byla odmítnuta žádost od učenice Kada no Azumamaroa (1669–1736), který vedl školu japonských studií a který žádal, aby šógun poskytl pozemky pro jeho školu.

V období Kjóhó dále můžeme vidět snahu k získání a rozšíření praktických znalostí a v roce 1720 došlo k omezení zákazu dovážení zahraničních knih. Díky tomu se do šógunátu mohly začít dovážet knihy obsahující znalosti od astronomie po botaniku a lékařství. Knihy přímo spojené s křesťanstvím byly stále zakázány, ale knihy s praktickými informacemi byly překládány *bakufu* a byly dostupné běžnému obyvatelstvu. Navíc se Jošimuneho zájem o astronomii odrazil ve snaze získat přesný a spolehlivý kalendář. V roce 1719 tak povolal z Nagasaki učenice astronomie Nišikawu Džokena, který pro něj zkonstruuje mechanický glóbus.

Jošimuneho zájem o praktické znalosti se projevil i v tom, že hledal alternativní potraviny k rýži, jelikož její úroda byla často ovlivněna přírodními neštěstími. Jíst maso bylo zakázáno a čerstvé ryby byly luxusem, který si ne každý mohl dovolit. Došlo tedy k dovezení sladkých brambor *kanšo* (甘薯) na návrh konfuciánského učenice Aoki Konjóa (1698–1769), jednoho z učenců, který byl Jošimunem pověřen, aby studoval holandštinu, a který mu

pěstování sladkých brambor navrhl po hladomoru v letech 1732–33. Aoki byl dále pověřen, aby pracoval na japonsko-holandském slovníku, který byl následně dokončen čtyři roky po Jošimuneho smrti. Nebyly to jen sladké brambory, ale za vládnutí Jošimuneho došlo i k rozšíření pěstování cukrové třtiny a ženšenu a podpora domácí produkce hedvábí vedla k tomu, že jeho import z Koreje postupně do poloviny osmnáctého století ustal.

Podpora vzdělanosti za dob Jošimuneho vlády mohla pro samuraje při existenci systému *tašidaka* znamenat, že mohli dosáhnout lepšího postavení. Rozšíření praktických znalostí mezi obyvatelstvo šógunátu sice mělo pravděpodobně za cíl uklidnění společenských nepokojů a snížení počtu soudní sporů, protože vzdělanější člověk by více pochopil snahy *bakufu* o reformu, lépe by chápal vydaná nařízení a zákony a jednal by dle nich. Další snížení počtu rolnických bouří mohlo přinést rozšíření potravin, které by nepodléhaly tak změnám počasí jako rýže a zamezily by hladomorům.

Navíc zakládání akademií a škol vedlo k rozšíření vyššího vzdělání, než byly počty, čtení a psaní, které do té doby nebylo příliš podporováno. Obchodnická akademie Kaitokudó, které se dostalo oficiální záštity šógunátu, pak napomohla k rozšíření počtu intelektuálů zabývajících se mimo jiné postavením obchodníka v tokugawské společnosti.

4. Rozšíření diskurzu v první polovině 18. století

Jak lze vidět z předchozí kapitoly, reformy Kjóhó pod šógunem Jošimunem neměly za hlavní cíl ovlivnit intelektuální diskurz tokugawského Japonska, ale měly řešit akutní politické a finanční problémy tokugawské vlády v tehdejší Japonsku. Nicméně Jošimuneho reformy ovlivnily intelektuální život jak přímo tím, že se dostalo šógunátní podpory jednotlivým školám nebo bylo povoleno dovážení zahraničních knih, tak i nepřímo, protože v uznání skupin *kabunakama* můžeme vidět jistou formu uznání společenského přínosu obchodu.

Na druhou stranu Jošimuneho snaha obnovit samurajskou morálku a snížení šógunátních výdajů tvrdě dopadly na obchodníky v Edu, jejichž obchodní činnost závisela ve velkém na výdajích vlády, přímých vazalů šóguna, úředníků a samurajů, kteří sloužili v rezidencích jednotlivých knížat. Politika omezování luxusu tak vedla ke krachům obchodnických rodin v Edu, kde byli právě především obchodníci s luxusním zbožím. V Ósace a Kjótu byly obchodnické rody zasaženy zákazem soudních sporů, kvůli kterým zkrachovala spousta obchodníků půjčujícím peníze samurajům a knížatům.

Tato situace nutně vedla k hledání morálních zásad a principů mezi intelektuály z řad obchodníků, které by ospravedlnily obchodní aktivity a zlepšily postavení nesamurajských vrstev. Jinými slovy řečeno, tito lidé hledali to, jak zlepšit postavení nesamurajských vrstev v tokugawské společnosti, a to jak v rámci ideologie, tak v rámci aktivit nesamurajských vrstev společnosti. To se projevilo například tím, že si obchodnické rodiny vytvářely rodové zákoníky (*kakun* 家訓). Činnosti těchto lidí se projevily ve formování studijních skupin a aktivity takovýchto skupin pak vedly k zakládání učilišť či akademií a k vytvoření obchodnického étosu *čónindó* (町人道). Tento étos má po vzoru samurajského kodexu *bušidó* dokázat, že oddanost, loajalita, usilovná píle a skromnost jsou vlastní i obchodníkům. Takovéto myšlenky se nerozvíjí jen ve městě, ale i na venkově, který je zasažen daňovými změnami, hladomory a růstem rolnických bouří. S růstem neklidu na venkově se objevují také intelektuálové, kteří se zasazují o lepší vzdělání rolnictva, jako byl Kaibara Ekken.

Ačkoliv v předchozím 17. století byl intelektuální diskurz téměř výhradně v režii samurajů, zatímco zbylé obyvatelstvo tokugawského Japonska se věnovalo především literatuře a výtvarnému umění, po éře Genroku se toto dělení pomalu vytrácí a na intelektuálním diskurzu se podílí stále více lidí z různých vrstev společnosti.

Během 18. století pokračuje vzdělávání samurajů v soukromých učilištích, kde ale

studují s rostoucím počtem lidí z řad běžného obyvatelstva. Důvod byl i ten, že v tokugawském systému dotvořeném během 17. století, oproti samurajům, kteří měli zajištěný dědičný příjem, zbylé obyvatelstvo takovou to výsadu nemělo. Studium mohlo přinést zlepšení postavení, pokud by se absolventi prosadili jako lékaři či učitelé, tak jako se to například povedlo Itó Džinsaiovi. Školy jako Kogidó Itó Džinsaie v Kjótu nebo Gansuidó, Kaitokudó a Sendžikan v Ósace se pak staly hlavními centry vyučujícími běžné obyvatelstvo a přitahovaly studenty z celé země.

Přesto však existovali i samurajové, kteří se rozhodli pro studium, aby se intelektuálně vzdělali či komentovali dění v tokugawské společnosti či aby hledali další argumenty pro legitimizaci tokugawského režimu a samurajské vrstvy. „Pro samuraje byla nejdostupnější soukromá učiliště v největších městech a jedno z nejdůležitějších bylo učiliště Ogjú Soraie v Edu, kde bylo samurajům vštěpováno jejich postavení lídrů společnosti. Mnoho ze Soraiových učňů založili svoje vlastní školy, nebo se stali klíčovými figurami v provinčních školách ve čtyřicátých letech 18. století a také se stali vlivnou částí v roztržité a svárlivé konfuciánské komunitě.“ (Totman 1993: str. 352).

Nejsou to však už jen samurajové, ale i členové dalších vrstev tokugawské společnosti, kteří jsou ve vzdělávání podporováni intelektuály a vznikajícími akademiemi. S problémy, s nimiž se vláda a život v Japonsku začal potýkat na přelomu 17. a 18. století, se pojí i to, že učenci zdůrazňovali praktičnost pro řešení vládních problémů. Navíc povolení dovážení zahraničních knih napomohlo rozvoji studia západních znalostí *rangaku* (蘭学), které se staly jedním ze zdrojů praktických znalostí.

4.1. Ogjú Sorai

Do těchto událostí vstupuje myslitel narozený roku 1666, kterého můžeme zařadit mezi stoupence *kogaku* a kterého šógun Jošimune ustanovil jedním ze svých rádců. Sám Sorai působil na dvoře šóguna již v době Cunajošiho jako konfuciánský poradce Cunajošiho komorníka Janagisawy Jošijasua (1658–1714). Po smrti Cunajošiho v roce 1709 od dvora odchází, ale v roce 1721 se na pozvání jednoho z komorníků šóguna Jošimuneho vrátí a sepíše dílo Pojednání o vládě (*Seidan* 政談), kde obsahem jeho myšlenek je to, jak uchovat mír a pořádek.

Sorai jako ostatní zastánci *kogaku* byl kritikem nekonfuciánského výkladu konfucianismu. Dle Soraie musí být k pochopení klasických konfuciánských děl získána znalost jazyka, ve kterém byla tato díla napsána, a to tedy archaické čínštiny, bez jejíž znalosti

nelze klasické texty plně pochopit.

Dle Soraie neokonfucianští učenci, jako byli tvůrci Čcheng-Ču a Jómeigaku, učení dávných mudrců a králů správně nepochopili a pro pochopení myšlenek konfucianismu je nutné obrátit se přímo na klasická díla, a ne komentáře k nim. V základních šesti klasických dílech⁸ konfucianismu jsou pak obsaženy precedenty pro vládnutí, které vytvořili a definovali mudrcové a čínští králové z období Tří království⁹. „To, co nazýváme cestou, není ani princip věcí, nebo cesta nebes a země, je to Cesta stanovená dávnými mudrci za účelem vládnutí nad říší. (Watanabe 2012: str. 163) Cesta je tedy dle Soraie lidským produktem, a aby vládci tehdejšího Japonska vládli moudře, musí dle Soraie pochopit Cestu tak, jak ji definovali králové v dávné Číně. Dále tato klasická díla obsahují i definici základních lidských vztahů tak, jak je určili dávní mudrci a králové.

Sorai jako poradce šóguna měl přednést návrhy, jak řešit problémy tehdejšího tokugawského Japonska. Jedním z nich bylo větší omezení sociální mobility a návrat samurajů k půdě. Stěhování lidí vedlo dle Soraie k přerušování vazeb, bez nichž není možné udržet stabilní společenský řád, a cestování nesamurajského obyvatelstva by tedy mělo podléhat přísné kontrole. Cílem bylo, aby lidé žili obklopeni rodinou a přáteli, což mělo vést ke správnému jednání všech lidí a stabilnímu společenskému řádu. Ke zlepšení společenských vazeb mělo napomoci i to, že by se samurajové vrátili z města zpět na venkov, aby získali zpět vazby s lidmi, nad nimiž vládnu. Návrat samurajů k půdě měl zvýšit oddanost a respekt rolníků k samurajům a navíc by se vrácením samurajů zpět k půdě přerušila závislost samurajů na obchodnících, protože by nemuseli směňovat rýži za mince a veškeré potřebné produkty k životu by získávali přímo od rolníků. S tím souvisí to, že Sorai obhajoval zkrácení systému *sankin kótai*, aby se snížila závislost samurajů na penězích. Dále by měla vláda definovat to, co si jednotliví lidé mohou dle postavení ve společenské hierarchii dovolit pořídit od přístřeší a oblečení až po stravu, aby byly správně rozděleny věci, jejichž množství je nedostatkové.

Oproti jiným myslitelům se Sorai stavil ke vzdělávání nevládnoucí části tokugawské společnosti odmítavě. Lepší vzdělanost by dle něj vedla k obtížím s vládnutím nad společností a nesamurajské obyvatelstvo by mělo být učeno jen základním morálním a etickým precedentům. „Běžní lidé nevyužijí učení kromě synovské oddanosti, respektu pro starší, upřímnosti a věrnosti. Neměli by být podporováni ve vzdělání, které rozsahem přesahuje díla

⁸ Kterými byly dle Soraie Kniha proměn, Kniha listin, Kniha obřadů, Kniha písní, Kniha obřadů a Letopisy

⁹ Období Tří království spadá do 220-280n.l., kdy byla Čína rozdělena na království Wei (魏), Šu (蜀) a Wu (吳)

Synovská oddanost (*Kókjó 孝經*), Život příkladných žen (*Recudžoden 列女伝*) a Vedení tří vztahů. Další učení by jenom naplnilo jejich hlavy škodlivými myšlenkami a rozptylovalo by je. Pokud je uvažování lidí plné škodlivých myšlenek, lze jim obtížně vládnout. (Watanabe 2012: str. 165)

4.2. Kaibara Ekken

Mnoho učenců šlo proti Soraiovým myšlenkám, že jedině samurajové jsou vhodné pro vyšší učení. Takovíto myslitelé pak propagovali i názory, že lidské ctnosti nezáleží na postavení. Během předešlého 17. století byli zastánci takovýchto myšlenek již zmínění Nakae Tódžú a Itó Džinsai. Dalším takovýmto myslitelem byl i Kaibara Ekken (1630–1714) z provincie Kuroda na Kjúšú, který svůj život zasvětil agronomickým studiím. Kaibara byl zastáncem rozšíření vzdělanosti mezi ostatní vrstvy obyvatelstva a podle něho universální morální hodnoty platily skrze všechny vrstvy hierarchicky urovnané společnosti. Ačkoliv prožil většinu svého života v 17. století, mnoho z jeho děl na podporu vzdělanosti sepsal ke konci svého života na počátku století osmnáctého.

Kaibara měl pochybnosti ohledně neokonfuciánského učení a tyto myšlenky zkompletoval v díle Záznamy o vážných pochybnostech (*Taigiroku 大擬録*). V tomto díle odmítl oddělení látky a principu, ale akceptoval, že hlavním zdrojem lidských norem by měl být přirozený princip jednoty všech individuálních myslí (*šizen no ri 自然の理*). Přesto však měl pochybnosti, zdali tento princip může být chápán jako zdroj lidského morálního jednání. Morální uvědomění mezi lidmi není vlastní z přirozenosti, ale spíše vyplývá z lidského uvědomění přírodního života kolem sebe, který sdílí s dalšími tvory. Dle Kaibary všechny ctnosti, které lidská společnost uznává, jako jsou benevolence, spravedlnost, humanita a důvěra, nejsou lidem přirozené, ale jsou výsledkem lidského uvědomění si nezměrnosti přírody, ke které musí člověk být neustále pokorný.

Jelikož jeho myšlenky vycházely z neokonfucianismu, považoval pozorování věcí za základní zdroj poznání. Samotné pozorování však nestačí k pochopení principu, ale znalosti skrze něj získané by měly například umožnit rolníkům nečekat na pomoc šógunátní vlády a rolníci by díky nim měli mít možnost, rozvíjet svoje vlastní schopnosti. Úcta k přírodě pak vedla k jejímu lepšímu porozumění a k tomu, že si lidé více uvědomovali takové hodnoty, jako jsou úcta, pokora a lidskost.

Kaibara se snažil o rozšíření znalostí a neokonfuciánských myšlenek mezi nesamurajské vrstvy společnosti, protože spatřoval vztah mezi vzdělaností a zmírněním

utrpení rolnictva. Proto usiloval o hlubší prolnutí neokonfuciánských myšlenek do širší japonské společnosti v díle, jako je Velké učení pro ženy (*Onna daigaku* 女大学), které určovalo, jak se mají dívky vychovávat a jak se mají ženy v manželství chovat v duchu konfuciánských myšlenek a v dílech Výuka dětí (*Dódžikun* 童子訓), které mělo sloužit jako manuál pro správnou výchovu dětí, nebo (*Jódžókun* 養生訓), které pojednávalo o správné tělesné a duševní hygieně.

4.3. Nišikawa Džoken

Dalšího myslitel, který se snažil o šíření znalostí mezi nesamurajské obyvatelstvo a o hledání universálních hodnot napříč všemi vrstvami společnosti, byl Nišikawa Džoken (1648–1724) narozený v rodině obchodníka v Nagasaki. Studoval konfucianismus, astronomii a matematiku. Jak už bylo výše zmíněno, byl také dalším koho si šógun Jošimune povolal, aby stal jedním z jeho rádců.

Nišikawa napsal několik prací, ve kterých zdůrazňoval roli obchodníků ve společnosti. „Po dlouhou dobu obchodníci byli považováni za podřadné, ale od té doby, co se peněžní hospodářství rozrostlo, každý si od nich půjčuje peníze... V současnosti rolníci a dokonce samurajové se zabývají obchodními aktivitami. A co víc, většina konfuciánských učenců, doktorů, básníků a mistrů čajového obřadu jsou měšťané.“ (Robertson 1987: str.312).

Ačkoliv tedy existují společenské rozdíly, musí být chápány jako něco, co vzešlo z historických zvyklostí. Pokud by člověk z nesamurajské vrstvy byl vychován jako samuraj, byl by schopen plnit roli samuraje, stejně tak samuraj by mohl plnit roli obchodníka nebo rolníka. Hierarchicky uskupenou společnost považuje dobrou k udržení řádu, ale hierarchie by neměla být tím, co rozhoduje o poznání a životě. Společenské rozdělení musí být viděno z toho pohledu, že je výsledkem tradice dané historickým vývojem jednotlivé země a ne z toho pohledu, že je dané přírodním řádem.

Konkrétně následujícími pracemi se Nišikawa snažil o zlepšení života obchodníků a rolníků. „Pytel užitečných znalostí pro obchodníky a rolníky“ (*Čónin bukuro* 町人袋 a *Hjakušó bukuro* 百姓袋) obsahovaly rozmanité myšlenky a úvahy a byly široce rozšířeny a čteny. Kniha zaměřená pro měšťany byla přetisknuta nejméně osmkrát během století od doby, kdy byla prvně publikována. „Jak jejich název napovídá, všechny možné užitečné myšlenky a úvahy jsou vhozeny do „pytle“, bez daného řádu. Témata jsou rozličná, od morálky, přírody, politiky, společnosti, historie, jazyku a zvyků a obsahuje i taková specifika jako je negativní

vliv konzumace masa a vína. Informace sloužily ke každodennímu použití a jazyk byl srozumitelný běžnému obyvatelstvu, jelikož styl nebyl komplikovaný a používání čínských znaků bylo omezeno na minimum.“ (Nadžita 1987: str. 48)

Stejně jako Kaibara se i Nišikawa snažil o zlepšení života nesamurajské vrstvy tím, že se tyto vrstvy budou více vzdělávat a nebudou spoléhat na vládnoucí vrstvu samurajů. Navíc stejně jako Kaibara souhlasil s tou myšlenkou, že morální hodnoty mají všechny vrstvy společnosti stejné.

Vzhledem k tomu, že středem jeho myšlenek byli obchodníci, jejichž ekonomická síla neodpovídala síle politické, věnoval se i tomu, jak chápat bohatství a peníze. Peníze považoval za předmět veřejnosti, a ne za něco soukromého. A vzhledem k tomu, že bohatství je v konstantním pohybu, nelze je považovat za něco soukromého. A protože dle Nišikawy je bohatství omezené, obchodníci udržují veřejný pořádek přenášením zboží, kterého je v jednom místě nadbytek, na místo, kde se ho nedostává, a to je dělá společensky užitečnými. A proto dle Nišikawy je tedy přirozené, že obchodníci z této služby společnosti mají zisk. Pokud jsou ceny založeny na rovných principech, obchod přispěje k veřejnému blahu. Na druhé straně obchodníci, kteří zkrachovali, byli jen součástí tohoto neustálého pohybu bohatství.

4.4. Učení mysli (Šingaku 心学)

Nebyli to jen jednotlivci jako Kaibara a Nišikawa, ale jedním z nových učeních vzniklých v 18. století a dle kterého existují universální morální hodnoty napříč společnostmi, bylo učení *šingaku*, které formuloval Išida Baigan (1685–1744), který přednesl své první veřejné přednášky v roce 1729.

Baigan se narodil jako rolník, stal se učněm u kjótského obchodníka, ale v 15 letech se vrátil do vesnice, když se u něj probudil zájem o *šintó*. A ačkoliv posléze znovu přijal službu u kjótské obchodnické rodiny, jeho cílem bylo studium a propagace *šintó*. Svého učitele našel v Oguri Rjóunovi (?–1729) a po jeho smrti si otvírá vlastní učiliště. Posluchači tohoto učení byli především měšťané, ale proniklo i mezi rolníky a samuraje. Jeho vliv se rozšiřoval nejen skrze veřejné přednášky, ale i prostřednictvím tisknutých kázání, rodových zákoníků a charitativní činnosti, které zastánci tohoto směru vykonávali, jako například jako bylo poskytování jídla vesnicím, které postihla pohroma, nebo organizování sbírek potřebným.

Dle Baigana jsou vazalové nejen samurajové. Rolníci jsou vazalové venkova a obchodníci a řemeslníci jsou vazalové městských ulic. Všichni plní svoji službu ke společnému cíli a díky tomu jsou si všechny vrstvy společnosti podobné. Ačkoliv se

samurajové, rolníci, řemeslníci a obchodníci liší povoláním, všichni sdílí stejný princip a pokud mluvíme o Cestě samuraje, hodnoty z ní vycházející platí i pro rolníka, řemeslníka a obchodníka. Pokud mluvíme o cestě rolníka, řemeslníka nebo obchodníka, platí i pro samuraje, a proto zisk obchodníka je stejný jako služné, které pobírá samuraj. „Baigan překračuje oba výlučné koncepty *čónindó* a *bušidó* a navrhuje společnost, která není beztrždní společností, ale společnost, kde rozdělení tříd je spíše záležitostí samotného povolání než samotného postavení. (Robertson 1979: str.313)

V centru Baiganova učení je poznání pravé podstaty věci (*kokoro* 心) jehož poznání vede k osvícení. Poznání pravé podstaty věci je počátek a konec vzdělanosti (*gakumon* 学問) a cesta vzdělanosti není nic jiného než hledání pravé podstaty věci. Ačkoliv je v jeho učení především zdůrazňována spirituální a etická činnost, zcela nezatracoval studium knih, nicméně k poznání pravé podstaty věci samotné pouze studium nestačí.

Jak zdůrazňoval, poznání může dosáhnout i negramotný člověk. „Ve svém díle Seikaron dává příklad negramotných rolníků, který prokáží otcovskou oddanost. Tito rolníci, kteří neumí číst, jsou podle Baigana opravdovými učenci oproti učencům konfucianismu, kteří neví, co je pravou podstatou věci.“ (Bellah 1985: str. 150) Aby člověk dosáhl poznání pravé podstaty věci, je třeba se zbavit lidských tužeb, které jsou neustále vyvolávány externími faktory. Zbavit se jich lze praktikováním meditace (*kufu* nebo *seiza*), kdy podobně jako v učení Čcheng-Ču jde o to, koncentrací vůle se oddělit od vnějšího světa. Nemusí se však uniknout úplně mimo společnost, stačí meditovat ve volném čase na vhodném místě. Za druhé je nutné chovat se asketicky a šetrně a třetím krokem k odstranění lidských tužeb je oddanost vlastnímu povolání a plnění závazků.

4.5 Akademie Gansuidó

Akademie Gansuidó byla v roce 1706 založena jako studijní skupina a posléze se z ní stala s podporou bohatých obchodnických rodin v roce 1717 akademie. Měla fungovat jako centrum učení a filantropie, v němž by učenci mimo jiné hledali morální zásady, kterými by podpořili aktivity obchodníků. Pod vedením prvního ředitele Cučihašiho Tomonaoema (1685–1730) získala akademie slávu za svou charitativní činnost obzvláště v obdobích hladomoru. Díky činnosti i této akademie v období hladomoru Kjóhó neumřel v oblasti Hirano jediný člověk a dostalo se jí uznání od knížete z Hirana, který posléze nechal v akademii studovat samuraje.

Akademie nekladla důraz na neokonfuciánskou meditaci, ale na hledání hodnot, které

by sloužily jako univerzální normy platící pro všechny stejně. Dle vedení akademie by běžní lidé měli být vzděláváni, aby byli soběstační v morálních otázkách a praktických záležitostech, a to především v dobách extrémních krizí, jako je třeba hladomor. Neměli by pasivně čekat, že budou zachráněni panovníkem, a měli by se vzdělávat, aby mohli ovládat svět kolem sebe. Právě podle ředitele akademie Cučihašiho bylo vzdělání mezi běžným obyvatelstvem důležitější než udržení hierarchie ctností. Jelikož běžní lidé mají povědomí o morálce jako kdokoliv jiný, mohou také konat dobro skrze činnosti v jejich komunitách bez intervence politiky. Toto povědomí je nadřazené politice a je důležitější než moc vybírat daně.

Jak tato akademie, tak i následující akademie Kaitokudó nebyly na rozdíl od mnoha jiných učilišť spojeny s jedním hlavním intelektuálem, ale představovaly spojení několika jedinců, kteří měli společnou snahu dosáhnout větší společenské vzdělanosti tím, že by získávání znalostí nemělo být dáno nařízením *bakufu* nebo skrze studium buddhismu.

4.6. Akademie Kaitokudó

Počátky této akademie lze najít v založení studijní skupiny Tašódó, která měla za cíl diskusi nad klasickými konfuciánskými díly. Tuto skupinu založil Mijake Sekian (1665–1730), který v Ósace působil jako učitel a obchodník. Skupina se později rozrostla a pod vedením Nakaie Šúana (1693–1758) a skupiny pěti ósackých obchodníků tzv. pěti kolegů¹⁰ (*godóši* 五同士) se jí v roce 1726 dostalo oficiálního uznání od šógunátní vlády. Přestože poskytla *bakufu* pozemky, hlavními zdroji byly příspěvky ósackých obchodníků a školné placené studenty.

Stejně jako Gansuidó měla tato akademie za jeden z cílů vzdělávání obchodníků, ale současně byly cíle této akademie vyšší. „Založení této akademie bylo vyvrcholením systematických snah obchodnické vrstvy o vybudování intelektuální platformy, která by umožňovala obchodníkům nahlížet na sebe jako na rovnoprávné členy společnosti a otevřeně se vyjadřovat k širším politickoekonomickým aspektům fungování tokugawského systému.“ (Sýkora 2010: str. 118) Zdůraznění tohoto aspektu akademie bylo formálně vyjádřeno i tak, že představitelé akademie vyjednali to, že ředitelům akademie je dovoleno nosit dva meče při jednáních se zástupci *bakufu*.

V akademii fungovalo horizontální postavení, kdy všichni studenti byli kolegové usilující o poznání a nemuseli nutně být oddáni hlavnímu učiteli, kterým byl při oficiálním

¹⁰ Byli to Mícubošija Buemon (1673–1732), Dómjódžija Kičizaemon (1684–1739), Bizenja Kičibei (1693–1768), Funabašija Široemon a Kónoike Mataširó (1692–1755). Úspěšní obchodníci, kteří se snažili rozvinout vzdělání v Ósace. Přispívali do Gansuidó a finančně podporovali Kaitokudó v dobách krize.

otevření Mijake Sekian. Zprvu však tuto horizontálu narušovalo privilegium samurajů sedět na lekcích na předních místech, ale toto privilegium bylo zrušeno v 1758 za vedení Nakaie Čikuzana (1730–1804). Navíc se horizontální postavení mezi studenty projevilo i v tom, že za účast ve výuce musel každý zaplatit školné.

Výuka v Kaitokudó zahrnovala čtení, psaní, používání abakusu a základy konfuciánské etiky a pokročilí studenti se věnovali studiu a diskusi nad čínskými filosofickými texty. Směřování učení akademie bylo dáno už zahajovací řečí Sekijana při příležitosti otevření akademie: „Sekian začal, že účel studia mravních znalostí slouží k pochopení cesty, jak být člověkem. To znamená být schopen pochopit to, jak lidé jednají mezi sebou. Mezi vládcem a poddaným, rodičem a dítětem, mužem a ženou, mezi sourozenci a mezi přáteli. Ale tyto formální manifestace, nebyly to hlavní, to byla universální morálka, která je pro všechny základním prvkem. Je manifestací přirozené dobroty, která je ve všech lidech bez ohledu na čas, místo, okolnosti nebo postavení.“ (Nadžita 1987: str. 87)

Jakkoliv se může zdát, že dochází v rámci akademie k myšlenkovému uvolnění, vše se odehrává v rámci hranic konfucianismu. To lze vidět na příkladu Tominagy Nakamota (1715–1746), který byl myslitelem z řad obchodníků a který byl za kritiku konfucianismu z akademie vyloučen.

5. Závěr

Reformy Kjóhó měly jako všechny reformy přinést nápravu či zlepšení určitého stavu. Jejich hlavním cílem bylo přinést nápravu tokugawského systému, který se po sto letech, kdy se Tokugawové dostali k vládnutí nad japonskými ostrovy, dostával do krize. A ačkoliv měly reformy především za cíl politickou a ekonomickou stabilitu tokugawského Japonska, přinesly s sebou ovlivnění intelektuálního života v Japonsku a napomohly k rozšíření vzdělanosti.

Co se týče přímo reformních kroků, tak v systému *tašidaka*, který byl těmito reformami zaveden, lze spatřovat nepřímou podporu vzdělanosti v rámci samurajské vrstvy. Díky tomuto systému mohli schopní samurajové bez potřebného příjmu dosáhnout na lepší pozici. Studium už tak pro samuraje nemuselo být jen kratochvílí či intelektuálním cvičením, ale mohlo prakticky ovlivnit jejich život. Podobně i pouhé schránky na petice můžeme spatřit jako prostředek napomáhající rozšiřování vzdělanosti. K sepsání petice musel člověk umět psát a navíc tyto schránky byly určeny pro názory všech vrstev tokugawské společnosti, a to bez ohledu na postavení ve společnosti. Navíc snaha získat praktické znalosti uvolnila zákaz dovážení zahraničních knih a napomohla průniku nových zdrojů vědomostí do Japonska.

Hlavní dopad reforem na intelektuální život můžeme vidět v šógunátní podpoře zakládání akademií. Ačkoliv tyto akademie a učiliště byly místy, kde se lidé učili hlavně základním dovednostem jako psaní a počty, byly také i místy, kde se rozšiřoval intelektuální diskurz v tehdejší tokugawském Japonsku. Obzvláště akademie Kaitokudó byla prostředím, kde se mohly osoby zde studující volně vyjadřovat k situaci v Japonsku, aniž by byly perzekvované za své názory ze strany *bakufu*. Jak lze vidět na příkladu Tominagy Nakamota, k absolutní myšlenkové svobodě však na půdě akademie nedošlo.

Jak bylo uvedeno v úvodu, intelektuální prostředí není statické, a proto i v první polovině 18. století zareagovalo na změny ve společenské situaci, ke kterým docházelo na přelomu 17. a 18. století a které se projevíly i v reformách Kjóhó, například společenský neklid, který způsobovalo zrušení možnosti obchodníků se soudit.

Tyto změny přivedly mnoho myslitelů (jako jsou v práci zmíněni Kaibara Ekken, Nišikawa Džoken, Išida Baigan a myslitelé působící v akademiích) k tomu, že hledali morální a etické hodnoty, které by byly platné pro všechny vrstvy japonské společnosti, a také k tomu, že se rozšířilo množství intelektuálů z řad nesamurajské vrstvy tokugawské společnosti.

Zmínění myslitelé a školy či směry, které jimi byly založeny, nenahradily ty, které vznikly v předchozím 17. století, ale přinesly nový pohled na postavení nesamurajských

vrstev. Myslitelé se nestavěli přímo proti hierarchii v tokugawské společnosti, a tedy proti výlučnému postavení samurajů ve společnosti, ale snažili se o vyjádření toho, že z pohledu morálního jsou si všechny vrstvy tokugawské společnosti rovny. Navíc se tito myslitelé zasazovali o to, aby se nesamurajské vrstvy obyvatelstva více vzdělávaly.

6. Bibliografie

publikace:

BELLAH, Robert Neelly. *Tokugawa religion: the cultural roots of modern Japan*. New York: Free Press, 1985. ISBN 0029024609.

DORE, Ronald Philip. *Education in Tokugawa Japan*. Berkeley: University of California Press, 1965.

HALL, John Whitney. *The Cambridge history of Japan*. Repr. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. ISBN 9780521657280.

MARUJAMA, Masao. *Studies in the intellectual history of Tokugawa Japan*. Tokyo: University of Tokyo Press, 1989. ISBN 0860084442.

NADŽITA, Tecuo. *Visions of virtue in Tokugawa Japan: the Kaitokudō Merchant Academy of Osaka*. Chicago: University of Chicago Press, 1987. ISBN 0226568059.

NOSCO, Peter. *Confucianism and Tokugawa culture*. Princeton: Princeton University Press, 1989. ISBN 4990019512.

OOMS, Herman. *Tokugawa Ideology: Early Constructs, 1570–1680*. Michigan: University of Michigan Center For Japanese Studies, 1998. ISBN 0939512858.

RUBINGER, Richard. *Private academies of Tokugawa Japan*. Princeton (New Jersey): Princeton University Press, 1982. ISBN 0691053529.

SANSOM, George. *A history of Japan*. Reprinted. Folkestone (Kent): Dawson, 1978. ISBN 0712908102.

SÝKORA, Jan. *Ekonomické myšlení v Japonsku*. Praha: Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy, 2010. ISBN 9788073083090.

TOTMAN, Conrad. *Early modern Japan*. Berkeley (Cal.): University of California Press, 1993. ISBN 0520080262.

WATANABE, Hiroši. *A history of Japanese political thought, 1600–1901*. Tokyo: International House of Japan, 2012. ISBN 9784924971325.

články:

NAKAI, Wildman Kate. *The naturalization of Confucianism in Tokugawa Japan: The Problem of Sinocentrism*. Harvard Journal of Asiatic Studies, Vol. 40, No.1 (1980) str.157-199.

ROBERTSON, Jennifer. *Rooting the Pine. Shingaku Methods of Organization*. Monumenta Nipponica, Vol. 34, No. 3 (1979), str.311-332.

SHELDON, D. Charles. *Merchant and Society in Tokugawa Japan*. Modern Asian Studies, Vol. 17, No. 3 (1983), str.477-488.

ŠÚNIČI, Kató. *Tominaga Nakamoto, 1715–46. A Tokugawa Iconoclast*, Monumenta Nipponica, Vol. 22, No. 1/2 (1967), str. 177-193.